САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН ХАҺЫАТА

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 18 КҮНҮТТӨН ТАХСАР

№ 62 (8324). ☆ 1998 сыл бэс ыйын 2 күнэ. Оптуоруниньук. ☆ Сыаната — 1 солк. 10 харчы.

● ХАҺААЙЫННААҺЫН МЕХАНИЗМА

ЧУРАПЧЫТААҐЫ МТС: САҐАЛЫЫ КИЭБИНЭН

...МТС. Бу улууе бастакы механизатордарыгар ураты истигник ойгө-сүрэххэ ыгыат ойдобулу таһынан аастыт олохпут бипр киэн туттар историята. Кэнники да сылларга, аата ааастаан уларыйбытын һөпп, бу үлэтин бипр күн тохтотон турбатах рабочай коллектив. Бүгүн кини саҐалыы киэбинэн үлэлиир.

Оҥ туһунан «Ремтех» ХЭО директора А. В. ПЛАТОНОВЫ кытта кэпсэтэбит. Директор кабинетыгар агроном-механик Н. Н. Корякин баара кэпсэтиибитигэр эмиэ кытыннан. Эрдэлээн эттэххэ, тэриллэ улаатыт, үлэһитэ 60-чаҐа типиибит. Аастыт сыл от ыйыгар «Ремтех» ХЭО ЧурапчытааҐы машинный-технологическай станцията» дэнэр буолбуттар. Үрдүкү тэриллэрэ—Тыа хаһаайыстыбатын министерствота, оччо тэҥэ республикатааҐы машинный-технологическай станциялар ассоциацияларыгар кыттыгас тэрийээччи (учредитель) быһыытынан баар. Билигинтэ республикаҐа маннык 10-са станция тэриллибит эбит.

Тыа салаата кэпсэбит: авто-тракторнай паркалаах, тыа хаһаайыстыбалаахтар, котельнай хаһаайыстыбалаахтар, пилорамалаахтар, атыы-эргиэн эмиэ баар, маҐаһыыннаахтар. Автопарк, сүрүннээн, тиэйэр-таһар үлэнэн дьарыктанар буоллаҐына, тракторнай паркаҐа растениеводство салаата киирбит. Кинилэргэ оттуҐэр тракторлар эмиэ тиэйэр-таһар үлэ, ол ыытыллар. Кэмо производстволарыгар пилорама үлэни пилэрэллэр уонна оттук маһы бэлэмнээһини. Ыраахтыт ыаматата биллэр. Онон эмиэ кэмо курдук оттук маһы кэрдии, тиэйэн биэрии бу тэриллэҐэ киирбитэ ыраанныт. Аны суолу тутар-өрөмүөнү учаастакка бэдэрээтчит быһыытынан дуогабардаһан, суолу өнөрүүгэ үлэлэһэллэр эбит.

Улууска сөрөөх авто-тракторнай паркалаах тиэйиэ сүрүн үлэтэ, дьэ, тиэйэр-таһар үлэ. Котельнай хаһаайыстыбаларга улуус кипиитэ-эбиҐас оттуу, пэһиилэктэрдээҐилэргэ таас чоҐ тиэйиллэр. Бу үлэлэри улууе дьаһалтатынан кинилиэ ыытыллар. Холобур, быйылгы кыстыкка Хатылыга, УоптоҐо, Төлөй пэһиилэктэригэр уонна сибээс үзелыгар таас чоҐу тиэйиллиттэр, олору сэргэ хаппа наадалаах, суһал диэбит тэриллэр, атын да пэһиилэктэр котельнайдарын хаалчыйбыттар. Уматыгы тиэйиигэ-таһыыга «Ремтех» ХЭО улууска эмиэ сүрүн тэриллэ.

Иннэ улахан салаалара растениеводство буолар. Ол чинчийэр. Сир, баһыына эҥоһуутунан, бурдук үүнтэриитигэр дьарыгырар. Манна тракторнай парк техникалара тардыллар. Сана тэриллэр буоланнар, сиэр, сөҥөр техника ирдэнэрин курдук толору комплектаах ыраах. Билигин бэйэлэригэр икки МТЗ, ДТ уонна биир Т-150 тракторлаахтар. Оттон тыа хаһаайыстыбатын сөҥөр техника хомуна-сөхсүү тэриллэр эрэ. «Туймаада» лизинговай компаниятттан бу сана хайысхаларынан сирэйдээн лизингтээн биир МТЗ-82 тракторы ылбыттар.

Бастан, сорук өтө балачча чуолкай, тэрээһин да өйдөөх. Холобур, улуустааҐы сир комитетынан барыта 20 гектар баһыыналары сыһыартарбыттар. Онно үөскүүр, Мурун-Тыымпыйа, интернат-оскуола баһыыналара уонна Садыыма баһыыната киирбиттэр. Сорох үлэ былырыын күүгэннэ саҐаламмыт. Ол курдук, 63 гектардаах баһыына күрүөтэ тутуллубут. Бэйиэ онно эбиэ ыһаллар, күрүөтүн үлэтин салгыы ыыталлар. Уонсайа быйыл 113 гектарга бурдуҐу ыһарыллаллар.

—Хатылыттан 50 гектар күрүөлээх баһыыныы ылыллыбыт. Манна пэһиилэги кытта биирдэ кооперацияланан кыалларынан көмөтүн хомуйуу барар. Ол курдук, холобур, одьулуунар биир дойдулаахтарыгар, оҥохторо суулуубут малларга 1-дии тыһыынча үөскүүр, туука кирпичээн үктээн биэрэргэ соруктаныылар. Маннык материальнай да, моральнай да сиэрдээх көмө ууга ылларбыт малларга олус наада.

«СО» корр.

ПЭҺИЛИЭК БҮТТҮҮНЭ КӨМӨЛӨҺӨР

Одьулуун пэһиилэгин дьаһалтата МындаҐаайыттан олорор Одьулуунтан төрүттээх биир дойдулаахтарыгар, халаан уутуттан эмсэҐэлээбит малларга көмөлөһөр туһуттан ити маллары пэһиилэк тэриллэрэнэ сыһыартаата. Билигин ким тугунан, төһө кыалларынан көмөтүн хомуйуу барар. Ол курдук, холобур, одьулуунар биир дойдулаахтарыгар, оҥохторо суулуубут малларга 1-дии тыһыынча үөскүүр, туука кирпичээн үктээн биэрэргэ соруктаныылар. Маннык материальнай да, моральнай да сиэрдээх көмө ууга ылларбыт малларга олус наада.

«СО» корр.

Администрация Чурапчинского улуса

РАСПОРЯЖЕНИЕ

№ 312 от 29 мая 1998 г.

ОБ ОБРАЗОВАНИИ КОМИССИИ АДМИНИСТРАЦИИ УЛУСА ПО ЛИКВИДАЦИИ ПОСЛЕДСТВИЙ СТИХИЙНЫХ БЕДСТВИЙ ВЕСЕННЕГО ПАВОДКА И ОРГАНИЗАЦИИ ВОССТАНОВИТЕЛЬНЫХ РАБОТ

Во исполнении Указа Президента республики Саха (Якутия) от 27 мая 1998 года № 458 «О мерах по ликвидации последствий стихийных бедствий весеннего паводка 1998 г. на территории РС (Я), РАСПОРЯЖАЮСЬ:

1. Утвердить состав и положение комиссии администрации улуса по ликвидации последствий стихийных бедствий весеннего паводка и организации восстановительных работ в составе:

Ноев Т. В.—начальник управления по организационной работе, председатель

Аманатов П. Е.—начальник УКС-а, заместитель председателя

Корякин М. Н.—председатель ассоциации крестьянских хозяйств, заместитель председателя

Члены комиссии:

Никитин С. Н.—начальник управления семейной политики и социальной защиты населения

Седалищев М. М.—зам. председателя КЧС

Алексеев Г. Г.—начальник ОВД

Окопешников М. М.—начальник финансового управления

Попов Н. Н.—начальник ДРСУ АО «САД»

Наумов П. М.—начальник ХДСУ

Платонов Г. С.—председатель Чурапчинского потребобщества

Кардашевский Г. Н.—начальник РЭС

2. Решения, поручения комиссии по ликвидации последствий стихийных бедствий и проведению восстановительных работ обязательны для исполнения всеми предприятиями, организациями, сельскими администрациями.

3. Комиссии в первоочередном порядке принять меры по восстановлению всех систем тепло-энергообеспечения, связи и транспортных сообщений, жилого фонда, представлению материальных ресурсов и других средств, необходимых для обеспечения жизнедеятельности населения.

4. Контроль за исполнением настоящего распоряжения оставляю за собой.

Глава администрации улуса А. А. ШАДРИН.

СИР-СИР АЛПЫТТАН КӨМӨ КЭЛЭР

ДЬОКУУСКАЙ. Хас күн ахсын СР Правительствотыгар босхо гуманитарнай көмө кэлэрин туһунан быһаарыылар киирэ туралларын. Алдьархайга түбэспит Саха сирин дьонутар москвичтар, иркутскилар, новосибирскийдэр, Россия уо. д. а. регионнарын дьоно көмөлөһөргө бэлэмнэрдилэр. Ыам ыйын 28 күнүнэҕи турутунан федеральнай кинитэн барыта 546 тонна аһылык бородуукталара кэллилэр. СР Президенэ М. Николаев телеграммаҕынан Москва мэрэ Юрий Лужков халаан уутуттан түбэспит республика олохтоохторун кытта биир саҥаһаннарын биллэрдэ. Бу ыарахан бириэмэҕэ, диэн биллэрдэ, кини москвичтар уонна кини куорат Правительствота Саха сирин дьонун кытта биирдэлэр. Бу күннэргэ Москва «Изолятор» завода Ленскэйгэ уонна Дьокуускайга марахан сыаналаах үрдүк күүрүүлээх аппараттар оборудованиелэрин босхо биэрдэ. Завод генеральнай директора А. Славинскай аны билигин таҺаҕаһы чэчэтиллээх тарифтарынан ыытыыны туруорсар.

Новосибирскай уонна Иркутскай уобаластара аҥыгаһы, үү-харчы средстволарын ыыталлар. Усть-Кут мэрэ Е. Корнейко олохтоох эмиэ учреждениелэрэ уутуттан эмсэҕэлээбит Саха сирин 200-чэкэ олохтооҕун ыларга бэлэмнэрин туһунан биллэрдэ.

Айылҕа ыдаанныгар түбэспэтэх улуустартан эмиэ үтүө сурахтар кэлэллэр. «Якутуголь» ГП генеральнай директора Анатолий Бауллин биллэрбитинэн, элбэх тыһыынча киһилээх коллектив эмсэҕэлээбиттэргэ наадалаах таҥаһы-сабы, аҥы-уолу ыытарга быһаарда. Горняктар биир күннээҕи хамнастарын көҥөрөргө ылан баттаһыны хомуйаллар. Нерюнгриҥаҕы өрөмүөнүүр-механическай завод тыа сирин олохтоохторугар аҥаан оҺохтору онорууну саҕалаата. «Южнокутснаб» ГП коллектива эмсэҕэлээбиттэргэ 10 тыһ. солк. ыытта. Билигин Нерюнгриҥа элбэх дьаһал толобүрдээх ыытыллар. Ол үс анаара эмиэ алдьархайга түбэспиттэргэ барыахтаах.

ПРАВИТЕЛЬСТВО КОМИССИЯТА ҮЛЭЛИИР

МОСКВА. СР Правительствотын Председателэ Василий Власов баһылыктаах комиссия, Президент М. Николаев дьаһалынан Москваҕа тэриллибит рабочай комиссия, СР Бастайааннай бэрэстэбиитэлистибэтэ бу күннэргэ мунутуур тыҥаһыннаахтык үлэлиллэр, федеральнай органнарга бокуой биэрбэттэр, Саха сиригэр көмөнү оноруугa тэнитиллибит хамнаанньа үлэтин үөһүтэр сылдьаллар.

СИА.

КИНИ ҮЛЭТЭ— ДЬОНУН-СЭРГЭТИН ТУҺУГАР

Мин өйдүүрбүнэн, көһөрүү туһунан бөҕөнүүрүүс туруутуттар баастакы кыымы сахыт киһинэн улууспут бочуоттаах гражданина Г. Д. Ефимов буолар. 1988 с. бас ыйын 18 күнүгэр «Саха олох» хаһыакка киин «Үстэ өлөн тиллибиттэр» диэн ыстатыйата тахсыбыта. Маннан тэлтэн киэҥ далааһынаах, дириҥ иҥ хоонноох, улахан суолталаах үлэ өрө көтүдэнчилэннэн тахсыытыгар инициатива көтөхсүбүт, тэрийсибит уонна үлэни салайсыбыт киһинэн А. Д. Захаровы аатыабыт. Киин оччолорго, пенсиядаа да олордор, ветераннар ойуоннаах сэбиэттэригэр председателинэн үлэлиирэ.

А. Д. Захаров председателлэох хоту көһөрүллүү историятын үөрэтэр көҕүлүүр бөлөх тэриллиитинэн 1988 сыллаахха ветераннар ойуоннаах сэбиэттэрин аатыттан СССР Верховнай Советын Президиумун Председателигэр сурук ыытыллыбыта. Онуоха Верховнай Совет отделын сэбиэдиссэйэ М. П. Моховтан маннык иҥ хоһоонноох эпистэ кэлбитэ: «Вопрос, поставленный Вами, не простой, находится на рассмотрении и для решения потребуется, видимо, немало времени (13. 08. 1988)».

Көһөрүү ыытыллыахтарыгар чэпчэтиилэр тустарынан бөҕөнүүрүүс оччотооҕу народнай депутатыныт А. В. Власов иннигэр эмиэ туруоруллубута. Көҕүлүүр комиссия туруорсуутун ойуоннаах оччотооҕу салалтата толору ойообута. Маныаха ордук ССКП райкомун секретаря А. С. Птицына улахан оруолу ылбытын бэлиэтиэҕи баҕарабыт. Агафья Семеновна көһөрүү ыар содулларын үчүгэйдик өйдөөн, бу боппуруос сөп, төөхтүк быһаарылларыгар үгүс көмөну оҥорбута, ол иһин көһөрүү ыытылаахтара киниэхэ истиҥ махталларын бэйэтэ даҕаны истибит, билбит буолуохтаах.

Улуус салалтатын, ветераннар сэбиэттэрин, көһөрүү историятын үөрэтэр комиссия дьаныардаах торуорсуулларын түмүгэр БСК (б) П обкомун бюротун 1942 с. атырдьах ыйын 11 күнүнээҕи «Чурапчы колхозтарыгар сыһыаннаах дьаһаллар тустарыынан» уураахтара Россия Компартиятын рескомун 1991 с. тохсунньу 29 күнүнээҕи уураахтыынан көтүрүллүбүтэ.

Көһөрүү историятын үөрэнээччит комиссия үлэтигэр олоҕуран мунньуллубут матырыйааллартан, үгүс ахтыылартан суумаҥнаан «Чурапчы алдьархайа» диэн киниигэ 15 тыһыынча ахсаанынан бэчээттэммитэ. Үгүс кэпсэтиилэр, хардарыта суруйсуулар, көрсүһүүлэр түмүктэригэр Кэбээйи, Эдьигээн, Булун улуустарыгар көһөрүүтэ иналлаах иааматыныыктар оҥоһуллубуттара.

Көһөрүү ыар содулун, киин күүс оттунан соҥнооҥ ыытыллыбытын даҕаастаахынна Афанасий Данилович иҥ дуоһуйбатыттан ыраан, чахчы дьаныардаахтык кайдаҥ сөҕүөн курдук ураты бэриниилээхтик үлэлээтэ уонна билигин да салгыы үлэлэйэр. Көһөрүү историятыгар сыһыаннаах ыстатыйалаара улуус, республика хаһыаттарыгар бэчээттэммиттэрэ.

А. Д. Захаров Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ кэмигэр Чурапчы ойуоннуттан хоту ойуоннарга кэскэ ыытыллан сылдьыбыттар социальнай кырдьыктарын тоҥуиэриигэ бэлэмнээннии үлэҕэ актыыбынай ыытыллыбыт иһин 1992 с. балаҕан ыйытар СР Президиумун Бочуотунай грамотатынан наҕараадалаан, ыытта.

Билигин көлүөнэ дьон сорох оттон, баҕар, А. Д. Захаровы билбэтэ буолуо диэн саныыбын, кини туһунан кылгастык билиһиннэрэн аһарым наада буолуо. Мин Афанасий Даниловичы 1950 сылларааҕы Верхоянскай ойуоннуттан нотариуһунан үлэлии тиийэҕиттэн билэбин. Кини оччолорго арҕаа немецкэй-фашистэй талабырдьыттары үлтүрүтүүгэ, илии японскай самурайдары сампарыыта ыытыыны ылбыт, сэриигэ уотун ортотунан аастыт, өрө көрбүт, сытыы-хотуу уол этэ. 1952—1953 сылларга ЫБСЛКС Верхоянскайдаабы райкомун аппаратыгар кини иккис секретарынан, мин отдел сэбиэдиссэйинэн биригэ үлэлээбиппит. Онтон комсомол обкомугар үлэҕэ барбыта. Торообут ойуоннуттан 1958 сылларааҕы кэлэн, бастаан парткабинет сэбиэдиссэйинэн, онтон кэлин ааас сылларга Ленин аатынан колхоз парткомун секретарынан, партия райкомун секретарын көмөлөһөччүтүнэн, ойуоннаабы иҥ дьыала отделын начальнигынан, партийнай хозяйство туруол комитетын председателинэн, «Сельхозтехника» холбоһуктуун управляющайынан, райисполком секретарынан, кэлин пенсиядаа тахсыар диэри райсоветтаах социальнай хааччыйыы отделын сэбиэдиссэйинэн үлэлээн улуус экономиката уонна культурата сайдыытыгар боччумнаах кылаатын киллэрсибит сэриҥ уонна үлэ ветерана буолар. Маны тэҥэ Афанасий Данилович бэйэтин сүрүн үлэтин таһынан государственнай тэриллэлэр үлэһиттэрин профсоюһун райкомун, ойуоннаабы революционнай, бойобуой уонна үлэҕэ ааттабан аат кулуубун, пенсионердар, кэлин сэриҥ, үлэ ветераннарын сэбиэттэрин, улуустаабы көһөрүү историятын үөрэтэр комиссия председателлэрин быыстыынан айыныыллаахтык үлэлээбитин, төлөбүрэ суох общественнай сорудах, эбээһинэс быһыытынан отут, тан тахса сыл сыраласпытын чорботон бэлиэтиир наада.

Дьэ, кырдьык, кэлиҥиҥ уонча сыл устата көһөрүү историятын үөрэтиигэ, көһөрүү содула ойуоннаах, республика социальнай-экономическай сайдыытыгар оҥорбут хоромньутун, көһөрүү содулуттан ыалдьан, хоргуйан-аччыктаан төбө киһи суорума суолламмытын, төбө киһи ханна олороруо чуолкайдаахынна Афанасий Даниловичтан туох ыыттыытынан улахан үлэ хомулунна, оҥоһулунна. Билигин үгүс көһөрүүгэ баран суорума суолламмыт дьоннор ааттарын биирдиилээн чуолкайдаахынна элбэх сыл-хонук аанан олус уустугурбут дьыала үгүс киһи баҕа санаатын олус уустугурбут дьыала үгүс киһи баҕа санаатын түлэриннэн ыыттан, көмөлөһөн, сүбэлэн, чомчуттулуннэ диэххэ сөп. Афанасий Даниловичтан, бу үлэҕэ 60-са киһи ыыттыбыт. Мунньуллубут матырыйаалларга уонна чуолкайдаахынарга олоҕуран, киниэ аастыт сыл күҥүн хоту көһөрүллүү 55 сылын көрсө улуустаабы типографияҕа «Тыыннаахтар уонна өлбүттэр тустарыгар» диэн кииниэгин бэчээттэтэ, Кини, үлэҕэ хаптык колхозтан төбө киһи көспүтэ, хаптык ойуоннуга хайа сиргэ тиийбиттэрэ чуолкайдык ыйыллыбыт. Саһыарыытыгар хаһыа колхозтан кимиэх өлбүттэрин биирдиилээн аттарынан испиһэктэммит. Бу испиһэги кимиэх оҥорон чуолкайдаабыттара ыйыллыбыт.

Түмүкпэр, мин улуус салалтата тоҕус сыл устата Чурапчы нэдээнин—көһөрүү сыыстыбыт даҕаастаахынна, дьон аатын таһынан көспүтэ, хаптык төлөбүрэ суох турууласпыт А. Д. Захаров үлэтин сөптөөхтүк сыаналыан баҕарабын.

Иннокентий НЕУСТРОЕВ.
тыыл, үлэ ветерана.

Сиэмокка: А. Д. Захаров.

ХАЛААН УУТУН СОДУЛЛАРЫН ТУОРАТЫЫГА ДЬАҺАЛЛАР ТУСТАРЫНАН

Халаан уутун содулларын туоратыыга чолуугэр түһэрэр үлэлэргэ министерстволар, ведомстволар предприятиелар уонна тэриллэлэр үлэлэрин сүрүннэриигэ СР Президиэнэ М. Николаев ыам ыйын 27 күнүнээҕи Мэйиитэриэнэ СР Правительствотын комиссиятын составын уонна итэ комиссия баланнаатын бигэргэтэ. Комиссия председателинэн СР Правительствотын Председателин солбуйааччы Александр Акимов аныаммыт.

Комиссия халаан содулларын туоратыыга барыы үлэлэринэн сибээстээн быһаарыылара уонна сорудахтара министерстволарга, ведомстволарга, улуустар уонна куораттар дьаһалталарыгар, предприятиелларга уонна тэриллэлэргэ бука барыларыгар эбэһээтэлиэйдэр.

СПАРТАК БОРИСОВ ПРЕССАНЫ КЫТТА СИБЭЭҢЭ

ДЬОКУУСКАЙ. Ыам ыйын 27 күнүгэр СР вице-президиэнэ Спартак Борисов бастакы пресс-конференциятын ыытта. Кини оно бэйэтэ куратордыыр салааларын үлэлэрин туһунан кэпсээтэ.

С. Борисов вице-президент болоҥуочуйалара уонна функциялара чуолкай суохтарын аҥыннаа.

Вице-президент ганымынан, аппаратордар бырачыастаахынналара сотоору иэмиҥнэахтаах. «Сахаавиа» 3 ый устата араас нолуоктары уонна төлөбүрдэри оҥоруулуу тохтотуохтаах. Онно киирэр харчыны хамнас иэйии төлөөһүнүгэ ыытыахтаах. Оны кытта СР Президиэнэ сөбүлэстэ.

Тимир суол үлэһиттэрэ эмиэ арыый холкутуйуохтара. Федеральнай бюджет АЯМ тутуутугэр 60 мил. солк. биэриэхтээх. Сайыннары кэмнэ баттаһа 25 мил. солк. векселлэр тахсаллара былааннанар.

Гохран Саха сиригэр 14 тонна ыанал көмүү хостоохуну абаансалыыртан аккаастаммыта. Онон атыылаһаччылары коммерческай структураларга көрдөөһүнүгэ күүллэн баар. Предприятиелларга ыанал көмүү солуоктаан баанныыртан кредит ылалларыгар көҥүллэнэ. «Алданыолото» кредиткэ бир тонна көмүү туттара көҥүллэнэ. Аастыт сыллаахха Алдан ювелирдара 570 кг метаны ылбыттара. Бу производство улахан кэскиллээх, диэн аҕаар вице-президент.

СИА.

ТУТА ХАБАРҒАЛААН БАРБАППЫТ ЭРЭЭРИ...

Билигин кэмнэ государствоны албыннаахын саҥа көрүнэ — «видеопиратство» үөдүйдэ. Сахалыы «видео-ороспуойдаахын» диэн аатыахха сөп. Дьэ итиннэхэ буруйдаммат туһугар видео-бородуукуйаны атылаһан аҕалан көһилиэннэҥэ атылыыр, көрдөрөр баҕалаах коммерсант киһи туох-туох ирдэбиллэри туһанныахтааҕый? Ол туһунан өссө тогул биһиэннэрэбит.

Маныаха, бастатан туран, автор быраабы диэн өйдөбүл баарын санатыахтаахпыт. Тугу эрэ сонуну, саҥаны айбыт (суруйбут, уруһуйдаабыт, оҥорбут, үһүлбүт) киһи быраабын тутар. Билигин дойдуга хаанна баҕарар итии быраабы куруубайдык кэһии олус үксэтэ. Ол да иһин кэлиҥиҥ-сылларга авторскай быраабы харыстаахын үлэтэ күүсүэ, киэҥник тэриллэн эрэр. Сокуон итии ыстатыйатыгар түбэһэн эмиэкэ тардыллыбат туһуттан видеокассетанан эргиэрэ буоллуо да, хайаан да лицензиялаах буолуохтаахха. Итии кассетанан маассабай көрдөрүүгэ аанаан үһүллүбүт искусство айымныыта—киниэ бэйэтэ эмиэ лицензиламмыт буолуохтаах, атылыыр киһиэ эмиэ анал көрүнэҥэ лицензиялаах буолуохтаах. Ол кинематография комитетынан бэриллэр, государствоннан регистрациялаанар документаҥна «СР территориятыгар киниэни уонна видеофильмнары дьоҥнуо маассабайдык көрдөрөргө уонна атылааннарҕатарга быраабы биэрэр лицензия» диэн чуолкайдык суруллар, ону коммерсант атылаһар киһиттэн итинник лицензияны көрдөөн ылан сыһыытыттан итинник лицензияны көрдөөн ылан сыһыытыттан билиэхтээх. Оттон лицензиялаах кассета хаҕар да, бэйэтигэр да «Сэрэтэбит, авторскай быраан арааччылаанар» диэн суруктаах, «С» буукуба бэлиэлээх, чуолкай суруллубут надыыстаах буолуохтаах. Лицензияны ылан эргиэрэ баҕалаахтар Дьокуускай куорат Ленин проспектын 45 нүөмэриттэн «Сахакинокомитеттан» атылаһыахтыын сөп, төлөбүрэ бир сиргэ (бир точкаҕа) атылыыр чаанный киһиэхэ—689, тэриллэҕэ—1378 солк. Улуус үрдүнэн кэрийэ сылдьан атылыыр буоллахха, төлөбүр кэмэйэ улаатар. Итиннэ «Билистим» диэн илии баттаан туран туһаныллыбат боппуруоска специалистартан консультация ылыахтыын сөп. Лицензияҕын хайа баҕарар таһымнаах бэрэбиэркэҕэ көрдөрдүн да, сокуонунан мэктиэлэнэр көмүскэлэрэ итиннэ итиҥэтиҥин. Аны туран, сексуальнай иҥ хоонноох киниэлэри атылаһан атылыыр, көрдөрөр буоллахха, видеокассеталары атылыыстыр сиригэр ылылдар, чопчу бу видео-фильмнэри сыһыннаах сексологическай бэрэбиэркэни барбытын туоһулуур ыспыраанканы ирдиэхтээххин. Итиннэ эмиэ либит документтар барыы баар буоллахтарына, ахсаанын хаарчахтаабакка туран, төбө баҕарар эрэзэрин, көрдөрөрүн көҥүл. Ол курдук иҥ чаанный эмиэ саҥаастаан ылыахтыын сөп.

Лицензията суох эргиэрэ буоллахха, «Сокуонна суох предпринимательство» ыстатыйатынан ыытыллан, холуобунай дьыала тэриллэн, «точкаҕа» ыла-сала тутуллан туран 2 сылга тиийэ болдьохтоох хаайыыга сууттаныахтыын эбэтэр хамнас аныы ыраахтаан 500-тэн 1000-ҕа тиийэ төгүл ылбыкка тэҥнээх суумаҥнан ыстараантаныахтыын сөп. Авторскай быраабы кэһии түбэлтэтигэр хамнас аныы кэмэйин 3 төгүл ылбыкка тэҥнээх сууматтан сарылаан 2 сылга тиийэ болдьохтоох хаайыы миэрэтигэр сууттаныахтыын сөп. Порнографическай матырыйаалары сокуоннаабыт суох тарҕатыы диэн туспа ыстатыйа көрүллүөр, буруй улаханын-кыратын сиэдэрдии тэмүгүнэн суут быһаарар.

Видео-бородуукуйаннан эргиэччилэр, үлэлээччилэр буруйга-сэмэҕэ тардыллыбат иннинэ туох этэриэн салайтараллар, баар балаһыанньалары тутуһаллар ыытыахтаахтар. Кистэ буолбатах, улууспутугар сорох миэстэлэргэ лицензията суох видеопрокатынан дьарыктанар дьоннор, тэриллэр баалларын биллэр.

Улуустаабы киниэ отдела видеопрокатынан уонна атылаһыныынан дьарыктанар биирдиилээн дьоннору, тэриллэлэри сэрэтиҥ-өйдөтүү бэрэдэкиэнэ «Саха олох» хаһыакка иккис ыстатыйабытын таһаартарабыт. Маннан аҥнах улуус дьаһалтатын аналлаах комиссиятын тэрийтэрэн, комиссиялаах-комитеттэр бэрэбиэркэлэри ыытыахтыт, онон бу ыстатыйаҕа сыһыннаах дьоннор, тэриллэлэр болдьоҕуттан баҕарабыт. Лицензирование боппуруоһа кимиэхэ иҥ кэһиллиэ суохтаах.

А. СИВЦЕВ,
Улуустаабы культура управлениетин
киниэҕэ отделын сэбиэдиссэйэ.

АРААС ДЬЫЛҔАЛААХ ДЬОН БУОЛЛУБУТ

Д. И. КОРКИН ТӨРӨӨБҮТӘ 70 СЫЛЫН КӨРСӨ

Былыргы өбүгэлэрбит киһи олоҕо түгэн курдук хас гынан аһар диэн сөпкө да этэллэр эбит. Оҕо төрөөн, атах сыгынньах үөскээбит талгаһаҕар сүүрэн-көтөн, оскуолаҕа үөрэнэн билиҥ ылан, үлэһит, ыал буолан олоруу, кырдьык да, түргэнник аһар эбит.

Ол сөпкөнэн ылан көрдөххө, элбэх оҕону олох кэнг аартыгар атаарбыт, киһи, үлэһит оҥорбут Чурапчылаҥы оҕо спортивнай оскуолатын 1973 сыллаахха бүтэрбит үөрэнээччилэр нашнат кыһабытыттан куорсун аньыынан кэпсэнэллэр позиция 25 сыла туола охсубут. Оскуоланы бүтэрбиппит үйэ чэпчэрэ буолбута диэн убаастыыр, ытыктыыр улуу учууталбыт, мын-дыр тренербит Дмитрий Петрович Коркин төрөөбүтэ 70 сыллаах үбүлүөйүн кытта алтыспытынан биһиги саҥардыахтык киэн туттабыт. Сахаҥы саха дэппит, аан дойду Олимпиада чыгыаалларыгар таһаарбыт көҥүл туттуу оскуолатын бэрт элбэх кылуонэ оҕолор үөрэх бүтэрдэхтэрэ, олох кэнг аартыгар уктэннэхтэрэ.

Ол курдук, биһиги, 1973 сыллаахха бүтэрбит үөрэнээччилэр эмиэ, бу аастыт кэм устата ханна үөрэнибит, туугу үлэлээтибит, төһөнү ситистибит диэн кэнсиҥэтин хайыһан көрөрбүт сөп курдук эбит. Мин бу ыытарбыт ыстатыйабар, барытын да буолбатар, биргэ үөрэммит оҕолорбут ситиһиилэрин, үлэһит буолан ханна, хайдах сылдьалларын сырдаппыт киһи диэн саҥаан салайтарабын.

Биһиги оскуоланы 51 буолан бүтэрбиппит. Оччолорго оскуола директорынан Саха Республикатын үтүөлээх учуутала А. С. Шадрин үлэлээбитэ, Завучтар Яковлева З. Н., Лукина Е. С., питэр үлэҕэ Афанасьев А. Г. билиҥэ-көрүүгэ утумнаахтык үөрүйбуттара. Военрутуман Аҕа дойду Улуу сэриитин ветерана, бойобуой орденнар, медаллар кавалердара Павлов И. М. үлэлээбитэ. Постников К. С. спортивнай оскуола директора эбэ. Биһиги үөрэппит учууталларбытын Лукина Екатерина Семеновнаны, Платонова Анна Александровнаны, Горохов Денис Денисовичы, Калачев Петр Николаевичы, Абрамов Роман Романовичы, суруйааччы, Саха АССР оскуолаларын үтүөлээх учуутала Павлов Николай Николаевичы—Тыаһыты, оруу хаҥку, ыкордаах Жирков Семен Ильичи, бойобуой офицеры, норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ Кривошапкин Роман Христофоровичы уо. д. а. остуолбаһыгар тылларынан ахтабыт.

Йөгөн-аҕаттан тэйэ сылдьар оҕолорго дуоһаларын ыраатыы, ыһамныыларын биэрбит интээччилэрбитигэр Осипов Егор Константинович, Пинигина Елизавета Васильевнаҕа уо.д.а. махтал-баҕыыба тылларын этэн баҕарыллар. Интернат остолобуойун миинньах кэлиэх поварларын—«ыаамкаларыгар» Макарова Анастасия Иннокентьевнаны, Ченалова Анна Афанасьевнаны уо. д. а. элбэх көлүөнэ оҕолор күндүтүк саныыбыт.

Туруу кыһата буоларын быһыытынан, ол кэмнэрэ Саха сирин барыы мунньуктарыттан туспар талаанныах оҕолор үөрэнэр Чурапчы оскуолатын аата-суола сүрэҕэ аһаан аан дойдуга биллибит кэмэ этэ. Биһиги үөрэнэр кэммитигэр Союз үгүс бастыҥ туспууктара, тренердэр үгүстүк кэлэн семинардары, дьарыктары ыытыннылар. Александр Медведь, Александр Иванович, С. А. Преображенский, казах аатааҕар Абельсеид Айханов, Аманжол Бугубаев, Амангельды Габаттаров, Хайдар Карпыков, Аскарбек Иманкулов уо. д. а. кэлиилэрэ элбэх үтүө өйдөбүлү, кэрэ түгэннэри тиксиһиннэрбит эбиттэр.

Биһиги, сиэн эмиэ атын выпустар курдук, туспуурга ыытыллыбыт да ситиһиилэрдээх оҕолордоох этибит. Амматтан тэрүттэх, саха аатырбыт туспуурга Сахаанча Быыта Ваня Захаровичыт ситиһиилэрэ ол кэмнэргэ Саха сирин туспууктарын бэрт бастыҥ көрдөрүүлэрэ ол курдук, Ваня оскуолаҕа үөрэнэр кэмнэригэр Европа иккис призера буолбута. Кубаҕа Европа иккис призера буолбута. Кубаҕа ыытыллыбыт норуоттар икки ардыларынааҕы «Дружба» туруир чемпионун үрдүк аатын ылбыта. Советскай Союз бастыҥ эдэр туспууктарын түмэр сүүмэрдээх хамаанда чилиэнэ этэ. Россия, Союз элбэх сиригэрин кыайыылааҕынан буолары ситиспитэ. Иван Захаров билиҥин Аммаҕа олорор, үлэлиир, ыллаан кэргэн аварах аҕата.

Амматтан үөрэнэ кэлбит Вася Константинов, норуоттан биллэриэн Баадьай Бааска, чахчы айылгыттан бөрөҥнөрбит, талаанныах туспуук этэ. Осуоттан бөрөҥнөрбит, талаанныах туспуук этэ. Оскуолаҕа үөрэнэр кэмнэригэр Россия, Союз элбэх туруирдарыгар кыайбыта. Нуркен Абдиров бириҥҥи хаһыанньа буолбута. Оччолорго дойду иһиннээҕи күрэхтэһиилэргэ туспарыгар кэлии Европа, аан дойду чемпионнара, призердара буолуталаабыт Борис Базаев, Гургун Багдасарян, Костонуло курдук чулуу туспууктары кытта тэҥнэ туспара, кыайтальыра даҕаны. Вася оскуола кэнниттэн Москваҕа Советскай Армия Киин спортивнай кулуубугар дьарыктанар кэмнэригэр дойду күүстээх туспууктарын эхсааныгар киирбитэ диэн сыаналыыбын. Ол курдук, итэ сылларгa Советскай Союз Сэбиэдиссийэлээх Күүстэрин күрэхтэһиилэриттэн икки төгүл кыайбыта, норуоттар икки ардыларынааҕы Доҕордуу армиялар туруирдарыгар (СКДА) чемпион үрдүк аатын ылбыта. Венгриҕэ, Монголиҕа, Болгариҕа буолбут норуоттар икки ардыларынааҕы күрэхтэһиилэргэ ситиһиилээхтик туспубута.

ССРС сүүмэрдэммит хамаайдатын чилиэнэн элбэх күрэхтэһиилэргэ, сборданга сылдьара. Оттон биргэ үөрэммит табаарыһыгар Валера Лыткиҥҥа суруйааччыгар Владимир Юмины уоҥна да атын туспууктары кытта дьарыктанарын, прикидкаҕа Юмины кыайарын туһунан этэн аһарбыта. Биллэрин курдук, В. Юмин аан дойду Олимпиада чемпионнара буолбута эбээт. Туспар таһыммынан Вася аан дойдутааҕы кылаастаах маастар ноорматын куойарар спортсмен этэ диэбин.

Хомойуох иһин, Василий Константинов кыаҕын ситэ арыйбатах, туһамматах диэн толкуйга киһи кэлэр. Курдук бэйиэлэй, дьэбэлээх, элбэх кэпсээннээх табаарыспыт Вася биллэриэн биһиги ортобутуттар суоҕа курус. Кэнники сылларга дойдутуттар Аммаҕа киин аатынан оҕолорго күрэхтэһиин тэриллэриттэн биһиги, биргэ үөрэммиттэр астынабыт, дойдутун дьонугар махтанабыт. Быйылгы күрэхтэһиигэ табаарыһа Валерий Лыткин спонсордаан анал бириис олохтоохуна киин туһунан үтүө санаа бэлиэтэ, кэриэстээһин холобура диэн саныыбын.

70-нус сылларга дойду араас куораттарыгар оҕолорго анаан элбэх Бүтүн Союзтааҕы туруирдар буоллаллар этэ. Бөтүрүөбүс ол күрэхтэһиилэргэ уолаттары элбэхтик кытыннараргa ыһаллара. Үгүс күрэхтэһиилэргэ туспууктары Константин Сергеевич Постников ылдьа сылдьара. Киин оонньо, ангардас туспуурга эрэ буолбакка, оҕо интеллектуальнай, культурнай өттүнэн эмиэ сайдарыгар ыһамныытын уурар ураты дьоҕурдаах буолара. Цирклэргэ, воопаркларга, театрдарга, о. д. а. общественнай мөстөлөргө сыратыннарарын күрэхтэһиттэн кэлбит уолаттар кэпсиллэрэ. Убаастыыр киһибит, РФ физическэй культураны үтүөлээх үлэһитэ Константин Сергеевич биллиҥин даҕаны үтүө сүбэһит, аҕа табаарыс быһыытынан биһиэхэ өрүү чутас, иитиҥ сыыһыаннаах.

Итинник туруирдартан ордук Грозный, Нальчик, Черновцы, Москва, Ленинград Бүтүн Союзтааҕы күрэхтэһиилэрэ үрдүк таһымнаахтык, күүстээх састаантаах мытыллаллара. Биһиги биргэ үөрэммит уолаттарбытыттан итэ туруирдар кыайыылаахтарынан, призердарынан Витя Васильев, Сеня Попов, Проня Иванов, Кеша Егоров, Слава Иванов, Афоня Аргунов, Федя Попов, Афоня Лугинов, Петя Неустроев, Валя Петров, Валя Феофанов уо. д. а. буолуталаабыттара.

Оскуола кэнниттэн үгүстэр ытык иэстиҥ толороон араас чаастарга армияҕа сулууспалаан кэлбиппит. Оччолорго элбэх саха туспуук уолаттарын Читаҕа Илья Романович Фурунджуевка спортивнай ротаҕа ыытан сулууспалаталлар этэ. Биһигиттэн итэ чааска эмиэ хас да уолбут сылдьыбыттара. Холобур, 1975 с. Алма-Атаҕа буолбут Советскай Союз Сэбиэдиссийэлээх Күүстэрин күрэхтэһиитигэр Вася Константинов, Сеня Попов, Кеша Егоров, Валера Лыткин Забайкальскайтааҕы байыаннай округ чемпионнара, Итиннэ Вася чемпион, Сеня үһүс призер буолбуттара.

Валентин Феофанов Воркутаҕа Хотугу пограничнай округунааҕы пограничнай округ чемпионнара эбэ. Спорка ситиһиилэрин иһин Хотугулуу-арктическай округунааҕы пограничнай округ ка көҥөрбүттэрэ. Онно сылдьан ССРС пограничнай округун чемпионнарынан буолуталаабыта.

Уонсайынан, биһиги выпустан уон биир ССРС спортсмен маастара үммүтэ. Үгүстэр оскуолаҕа спорка ыытыллыбыт буоллаллар, физкультура, спорт үлэһиттэрэ, тренердэр буоллубут. Тренербит Бөтүрүөбүс дьыалатын утумнаахтык салгыыр дьоммутунан СР үтүөлээх тренерэ Афанасий Лугинов, тренер Прокопий Иванович уо. д. а. буоллулар. Ол курдук, Афоня Лугинов Нерюнгри куоракка «Эрэл» оҕо туспуурга оскуолатын аастаран, базатын тэрийэн директордыы олорор, туспуу эйгэтигэр биир баллаах киһи буолла.

Проня Иванов республикаҕа тарбахха баттанар тренер буола үүнэ. Оссо дойдутуттар Өймөкөөнгө үлэлии олорон Россия чемпионнарын иитиитэ. Билигин Дьокуускайга Үрдүкү мастарыстыба оскуолатын биир туттаах тренерэ. Туспуук быһыытынан Проня Саха сирин 52 кг ыйааһынна күүстээхтэрэ этэ. Республика чемпиона. Элбэх Бүтүн Союзтааҕы туруирдарга ситиһиилээхтик туспубута. Эдэрдэргэ Россия «Спартак» обществотын чемпиона, призера буола сылдьыбыта.

Святослав Иванов Аллараа Халыма Андрюшкиноотыгар үлэлиирин таһынан таатыыр туспуутун сайыннарар сылтан «Татаев бирииһэ» диэн кэҥүл туспуурга хотугу оройуоннарга биир баллаах күрэхтэһиини тэрийэн улахан биирэбили ылла.

Михаил Жирков Амма улууһунааҕы үөрэх управлениетын начальникынан үлэлии олорор. Кэккэ сылларга Чурапчы, Амма улуустарыгар оскуола директорынан үлэлээбитэ. Республика үрдүкү ыйааһыннарга призера Прокопий Огудов Хабаровскайдааҕы физкультурнай институту бүтэрэн бараан тренериэн, кэлии дойдутуттар Бүлүүгэ оскуола директорынан ситиһиилээхтик үлэлээбитэ.

Никита Еремеев, Петр Неустроев Аммаҕа эдэр ыччаты иитиигэ кэккэ ситиһиилэрдээх учууталларын истэн үөрэбит.

Валера Табытыков көҥүл туспуурга республика бастыҥ судьуйаларын ахсааннарыгар киирдэ. Спорт маастара Адам Таныков оскуолаҕа, ис дьыала органнарыгар үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. Афоня Савинов «Сахагражданпроект» сүрүннүүр специалиста Таатта саҥа таас оскуолатын бырайыактаах ыһыҥҥа бы-ааччы кыттыыны ылбыта.

Итиннэ таһыннан оҕолорбут норуот хаһаайыстыбатын атын да салааларыгар бэйиэлэрин кыахтарынан үлэлии-хамсыы сылдьаллар, ийэ, аҕа дэтиллэр, эйэ, эбэ да буолбуттар бааллар.

Чурапчы спортивнай оскуолатыгар биһиги кэрэ агардарбыт—кыргыттарбыт биир хаһыны сиэн, чэйи ньон биргэ үөрэммиттэрин күндүтүк саныыбыт. Биргэ үөрэммит кыргыттарбыт билиҥин үтүө үлэһиттэр, ыалаах ыал ийэрэх ийэлэрэ буолан дьоллоохтук олороллорунан киэн туттабыт. Галя Осипова Новосибирскайдааҕы эргиэн институтун бүтэрэн элбэх ыал Суntаарга эргиэн эйгэтиҥ туттаах үлэһитэ. Дуся Манасытова—СГУ тыа хаһаайыстыбатын факультетын выпускника, Олуохумэ улууһун тыатын хаһаайыстыбатын салаатыгар үтүө суобастаахтык үлэлиирин истэбит. Онно кийинит, дьоһун ыал ийэтэ буолан олорор. Уля Петрова—невропатолог-врач. Республикаҕа итэ эйгэҕэ билиҥин биир үрдүк категориялаах специалист буолла. Надя Ефремова, Варя Аммосова, Паша Назарова дойдуларыгар Чурапчыга дьон, оҕо доруобуйатын туһугар кыһамныылаахтык үлэлиир эмчиттэр буоланнар дьон-сэргэ махталын ылылар. Настя Сидорова уи-харчы, Ира Иларионова эргиэн дьоһуннаах үлэһиттэрэ. Гутя Дьячковская баанынай хаһаайыстыбатын биир гуллар туттаах киһитэ буолан Одьулуунҥа олорор. Саргы Тытыгынаева тыа хаһаайыстыбатын академиятын библиотекатын сэбиэдиссэйэ, үрдүк үөрэхтээх библиотекарь. Лена Постникова —Дьокуускайга «Газпром» биир сүрүн үлэһитэ.

Саха сирин элбэх улуустарыгар тарҕаһан олорор буоламмыт, кэлии олох ыараан, кэлии-барыы, сибээс да молтоҕунан биргэ үөрэммит доҕотторбутун кытта көрсөрбүт аҕыйаата. Онон сорохпут туһунан бу ахтыыта этиллибэтэх буоллаҕына, хом саныыбаттарыгар көрдөһөбүт.

Сыл-хонук аайан истэҥин аайы доҕотторуҥ, учууталларыҥ, оскуолатааҕы сылларыҥ оссо күндү буолан иһэлэрин бары да билэн эрдэхпит.

Саха норуотун улуу киһитэ, педагог-тренер Д. И. Коркин курдук тренергэ үөрэнэн, дьарыктанан биһиги олоххо элбэҕи биллибит, суолбутун тобуллубут. Учууталбыт төрөөбүтэ 70 сылын туолуутун Саха сирин киинэхэ үөрэммит элбэх көлүөнэ оҕолорун кытта тэҥнэ биһиги эмиэ киэн тутта көрсөбүт.

Виктор ДЬЯКОНОВ,
Чурапчы спортивнай оскуолатын 1973 сылдааҕы выпускника.

АЛДЬАРХАЙ ДЬОНУ ХОЛБУУР

ХАБАРОВСКАЙ. Дальнай Восток дьоно Саха сирин ааҕаан аҕалбыт нэдэлэнин сүрэхтэригэр чугастык сыгынньылар. Журналистары кытта көрсүһүүтүгэр Хабаровскай кыраай дьаһалтатын баһылыга Виктор Власов СР Правительствотын Председателэ Василий Кизев мыннан сурутун аҕаан иһитиннэрдэ.

Кыраайга эмсэҕэлээбиттэргэ комонуу оногоруурга анаан аналлаах счет аһылынна.

СР бастайаннай бэрэстэбиитэлистибэтин кытта Япония генеральнай консульствота сибээстэһэн ичигэс таҥаһынан, аһылык бородуукталарынан комонуу оногоргo быһаарыы ылыллыбытын иһитиннэрдэ.

Дальнай Восток регионугар СР бастайаннай бэрэстэбиитэлистибэтин салайаччы Артем Слепцов биллэрбитинэн, бэрэстэбиитэлистибэҕэ Саха сирин олохтоохторугар көмөлөһүү штаба тэриллиэ. Бэрэстэбиитэлистибэ үлэһиттэрэ биир кунэах хамнастарын эмсэҕэлээбиттэргэ биэрэргэ быһаардылар.

СИА,

● НОРУОТ ЭМЧИТИН МУННУГА

ФИЗКУЛЬТУРА УОННА ДОРУОБУЙА

Физкультура сарсыардаанчы гимнастика эрчиллиэринэн, спордуван, хамсанымалаах оонньууларынан эрэ мунурдаммат, үлэһиттэр общественнай, тус бэйэлэрин гигиеналарын—бүтүннүүтүн хабар. Маныаха үлэ уонна сынньалаң сонтоох режимнэрэ, кыһн организмын чэбдигирдэргэ уонна кытаатынарарга, үлэлиир дьоҕурун үрдэтэргэ, олоҕун уһатарга айылҕа-күн, уу уонна салгын күүстэрин туһанын кирдиллэр.

Төлөйгө олорор бааһынай хаһаайыстыбатын салаайаччыта, үс оҕо аҕата Адамов Егор Егорович мөхсэ маннык кэпсээбитэ:

— Мин 1972 сыллаахха VII кылааска үөрэнэ сылдьан атаҕым суһуоҕа улахаммык ыалдьан, балыыһаҕа киирбитим, Оччолорго Дириҥнэ кылаабынай врачынан Ананьев С. М. үлэлиирэ. Ыарыым улахана бөрт буолан, өйбүн да сүтэрэн ыларым, Онуоха врач: «Бир күн хойутатан аҕалбыккыт буоллар уолгут өлүө этэ»,—диэн эппита. Эдэйиим Мария Егоровна бүөбэйдэн, врачым Семен Максимович бэйэтинэн көрөн, хас да ый эмтэнэн, атахпар турбутум.

Балыыһаттан тахсарбар үһүн кэмнэ хаампатаҕым, сүүрэрим эрэ көҥүллэнэ дуо? Ахсыс кылааһы бүтэрэн, Хайахсыкка 9-10 кылаастарга үөрэх барбыатым. Атаҕым ыалдьар буолан, физкультура уруогуттан сотору-сотору босхолуулар эрэ. Онуоһу бүтэрэрбэр бэлиитэн, аттестаппар «3»-һү туруорбуттара. Оскуола кэнниттэн «Оскуола—производство—үрдүк үөрах» диэн ааттаах 3 сыл дойдубар, Чаныырта, үлэлэбитим. Онтон Новосибирскайга пединститутуҥ бэлэмнэнигэ үөрэнэ киирбитим. Үөрэх сыыстаҕынна армияҕа ыытыллыбыттара. Армияттан кэлэн баран Новосибирскайдааҕы тутуу техникумтар киирбитим. Үөрэхтэн бүтэрэн сылбар күһүн Новосибирскайга буолбут бир дойдулаахтар көрсүһүүлэригэр Омскайтан физкультурнай институт студента Михаил Дмитриевич Гуляев кэлэ сылдьан эппитин көрөн, тестирование ыытан баран: «Сүүрүк буоллуох кыһн таах сылдьар эбиккин»,—диэбитэ. Бир күнү быһа сүүрүүнэн дьарыктан диэн дэлби хаайан, ыытыарыылаахтык этэн, тылбын ылбыта. Кинн: «Эн быыныыр, ыйаанынык, үрдүгүн—барыта сүүрүккэ сөп түбэһэр»,—диирэ. Мөхсэ, 28 саастар дэриэ хаһан да спордуонан дьарыктамматах киһиэхэ, ыарахан сорук этэ.

Ол күнтэн олохпор атын сүүрээн киирбитэ. Кинн ол кыһыны быһа Омскайтан сүүрүү графигын оҥорон ыытыта. Мин кинн оҥорбут графигынан бир чаанна, күнү көтүнэккэ дьарыктын саҕалаабытым. Кыһыны быһа ол курдук дьарыктаммытым. Ол саас Новосибирскайга сахалар спартакиадаларыгар бир физкультурнай техникум уолтар кыайтаран, II миэстэ буолбутум. Ол мин олоҕум устатыгар бир умнуллубат түгэн этэ. Онтон ыла сүүрүүнэн дьарыктанарга эрэл үөскэбитэ. Ол кэннитэн бүтүн Сибир куораттарын саха студенналарын ыһыахтарыгар сүүрэн, II миэстэҕэ тахсыбытым. Дипломнай үлэбин үчүгэйдик көмүскэн, үөрэхпин бүтэрэн, 1985 сыллаахха дойдубар кэлбитим. Ол сайын оройуон спартакиадатыгар 5000 метргэ сүүрэн III миэстэ буолбутум.

Бу сыл М. Д. Гуляев үөрэҕин бүтэрэн, Дириҥнэ кэлбитэ. Миигин кинн бэйэтэ эрчийбитэ. Оройуонна аан бастаан ыытыллыбыт 5000 метр дистанциялаах кросска чемпион аатын ылбытым. Онтон ылата 5 сыл устата араас таһымнаах күрэхтэһиилэргэ оройуон чиэһин бэйэм ыаахпынан көмүскэн кэлбитим. Оройуонтан 5 төгүл бастаабытым, республикаҕа 2-тэ III миэстэ буолбутум, сүүрэр кэмэр оройуон соҕуруу ыраахтааҕыттэриттэр ыһыахтарга бастыыр этим. Кэнникинэ саная көрдөхпүнэ, Михаил Дмитриевичтан көрсүбэтэҕим, кинн көмөлөспөтөҕө буоллар, бу ситиһиилэр, дорообуйа кэлиэхтэрэ суоҕа эбитэ дуу диибин. Мин атаҕым төһө да улаханнык марыйдар, кытаанах санаалаах буолан, үчүгэй тренергэ түбэһэн, маннытан ситиспитим. Бастакы уонна бүтэһик тренербэр Михаил Дмитриевичтэн махталым мунура суох. Бу курдук кинн араас дьыалҕалаах дьону спорка үөйүүта аҕыйаҕа суох. Олус сэмэй, киһиэхэ үтүөнү эрэ оҥорор. Олортон бу бир түгэнин аҕыныым. Баҕар, эмиэ мин курдук дьыалҕалаах киһи баар буоллаҕына, бэйэтэ дьаныһан дьарыктаннаҕына, араас ыарыылартан өрүттүөн сөп эбит диэн санаабар кэллим.

Күннээҕи режим диэн киһи тус бэйэтэ курдуттан толорор бэрээдэгэ, кинн тордүнэн ритмэ (бир тэтиминэн үлэлэһиннэ) буолар. Организмҥа физиологическай процестар—киһи сүрэҕин тэбинтэ, тыынара, былчыҥын күүрүүтэ уонна эмтоолуннэ, өйүн күүркэйэр уонна намырыыр процестара бир тэтиминээхтик бараллар. «Холобур, сүрах бир суукка-ҕа сүүс тыһыынчата тэбэр. Ол хас тэнтэҕин аайы киһи организмыгар 100 кубическай сантиметр хаана, ол аата, мунуттаҕа 6 литр, часка 360-тан ордуту, суукка-ҕа 9 тыһыынча кэриҥин, сылдьар мөлүйүөн литр хаана тарҕатар. Сүрах тэбиитэ сөкүүндэ уон гыммыт үһүгэр кузуйар, онтон уон гыммыт сэттэтигэр сыныьанар. Киһи 75 сыл олордоҕуна сүрэҕэ 25 сыл үлэлиир, оттон 50 сылын үлэтин быыһыгар сыныьанар курдук буолар. Бир организмын бир тэтиминээхтик үлэлээһиннэ эрдэ-нэй система уонна нервнэй система саамай үрдүк салаата—киһи мэйиитин сарыыта бөрөдөктөрү. Күннээҕи режим кытаанахтык тутуһуу нервнэй системаны бөҕөргөтөр, үлэтин чэпчэтэр, органы бөҕөргүүр, киһи дорообуйата туһаайан, олоҕо уһуур. Режим сүрүн элементэриэн утуйуу, аһылык, физкультура уонна тус бэйэ гигиенната буолаллар. Утуйуу, И. П. Павлов этэриэн, нервнэй системаны сынньатар. Киһи төһө уһуннук утуйара саахыстан дорообуйатыттан, тус бэйэтин уратыттан тутулуктаах. Киһи төһө эдэр да, сөччөөн уһуннук утуйуохтаах. Үстэриигэр диэри саастаах оҕолор 17 часка тиийэ, 3—7 саастаахтар 12 чаас, 7—11 саастаахтар 11 чаас, 11—15 саастаахтар 8-9 чаас, улахан дьон хайдахтарыттан көрөн 8-9 чаас утуйаллар. Утуйуу режимин кэнни, дьиэни салгыннатан, ыаччы куһаҕанныктутуу, олус сырдык уот, айдаан нервнэй система үлэлиир турутун сатаатахтарын, киһи үлэлиир дьоҕурун мөлтөтөрүн, гипертоническай ыарыыны үөскэтиэн сөбүн ученайдар Т. Ф. Ланг, А. П. Мясников уо. д. а. дакаастаабыттара.

Аһылык толору сонтоох буолуохтаах. Киһи ыстарийиэна өй үлэтинэн үлэлиир дьоннор суутыар 3000—3200, илии үлэтигэр—4000-5000, спортсменнарга—4200-5500. Аһылык уларыйа туруохтаах. Үлэ күннээҕи режимигэ сүрүн миэстэни ылар. Киһи үлэтэ үрдүк таһаарылаах буоларын, үөрүүн аҕаларын уонна доруобуйатыгар туһалаахтык сабыдыаллыарын туһугар үлэҕэ кичэйэн бэлэмнэнии, үлэ усулуобуйатын үчүгэйдик тэрийиэххэ уонна тэриллиилээхтик сынньалаҥы ыытта сатаан дьаһалыыхха наада. Үчүгэйдик тэриллибит сынньалаҥ физическэй эрчиллиилэриэн дьарыктанныыга, сылгыыга сылдьыыга тэҥ. Киһи төһөлөөх үчүгэй, бэйэтигэр сөп быыылааҕын да—сөччөөн үчүгэй эрдэ-руобуйалаах. Күннээҕи режимиэ табах тардыарыгы ыыт буортулаах үгэстэрэ суох буолуохтаахтар.

Физическэй культура дьон доруобуйатын туһугар ыытыыга, үлэлиир дьоҕурдарын үрдэтиигэ уонна аатторуун уһатыыга бир сыаналаах ыыманан буолар.

Е. КАЖЕНКИНА.

«ЭРЭЛ» ХАҺЫАТ ТАХСЫЫТА

СР Бастайаннай бэрэстэбиитэлистибэтин үлэһиттэрэ уонна ыалдьыттара бэрэстэбиитэлистибэ «Эрэл» саҥа хаһыатын биллэр сэтэриниэн көрүстүлэр. Хаһыат республикаҕа буолбут иэдээни сиҥнэн сырдатар. Хаһыаты эмтэлистар бэйэлэрин үөтэриигэр таһаардылар. Таһаарыы бастайаннай буолара күүтүллэр.

АРМИЯТТАН ЭРГИЛЛЭЛЛЭР

СР байыаннай комиссара генерал-майор Михаил Филиппов биллэрбитинэн, Оборона министерствотыгар үс тиийбэтэ улахан проблемалары үөскэтэр. Онон аннакомпаниялар өнөлөрүнэн туһаныы тоһо да уустугун ыытан, Забайкальскайааҕы байыаннай округ быйыл 5 рейсинэн транспортнай самолетунан сулуусналыыр болдьохторо бүппүт бары саллааттары республикаҕа аҕалан биэрэр буолла. Самолеттар төнноллөрүгэр призывниктары ылыахтара.

Бүгүн 250 саллаат кэлэрэ күүтүллэр. Онтон утум-ситим атыттар эргиллэхтэрэ.

СИА.

АМЕРИКАТТАН ЫАЛДЬЫТТАР

Бу күннэргэ республикатааҕы Чурапчы политехническай интернат-оскуолатыгар Олимпийскай чемпион, туустууга АХШ сүүмэрдэммит хамаанда тренерэ Джон Петерсон уонна Америка чемпиона Стив Баррет сырыттылар. Кинилэр эдэр спортсменнарга 50 саара «борцовкалары», оскуола тренердэрэ бэлэхтэлэр уонна американскай туустууну көрдөрдүлэр.

СИА.

АТЫЫЛЫЫБЫТ

Саҥатык чехословацкай косилканы уонна 5 скороствах «Нива» автомашина коробкатын. Т. 27-342.

x x x

Хатылыга лафет дьиэ көҥдөйүн (ис ирэ 7,5x7,5 м), кырыыһалаах, холуодалаах. Арааһы үрдүн, муостатын мастара бэлэм. Уһаайбатыгар ыалуустаах, хотонноох, туалеттаах, күрүөтүн бааннаах туруоруллубут.

1989 с. ЗИЛ-ММЗ-554, 1993 с. УАЗ-3152 сылдьар автомашиналары.

Охсорго, мунньарга көлүллэр 10 саастаах гнедой аты.

Сыанабыт чэпчэки. Билсэр телефон: 25-319.

Кузьмин Николай Николаевич аатыгар бирилиннибит водительскай дастабырыаннаах бүлүөт 11-32 телефонтан маниьаҕа биллэрэригэр көрдөөбүт.

Бахсы нэһилиэгиттэн төрүттэах Уус-Маайа олохтоохо, тыыл, үлэ ветерана, хоту нэһилиэктэрин ыытыылааҕа

БАРАШКОВА Февронья Петровна

ыалдьан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туруу, аймахтарыгар, билэр дьонугар ыытыахтарын.

Уолаттара, кийиитэ, сиэнэ.

Сынньалаҥчаана

(Кэпсээн)

Урут бир дэриэбинэ таһыгар бүтэһигэ көстүбэт үһүн хонуу баарыгар күн-күөх хатыҥ үүнэн турбут. Дьон барыа хонууну аһаан иҥэн хатыҥ күлүгэр хаайаан даҕаны саныьанан ылаллара. Хатыҥ айанныыты: «Кэл, сынньанан аас»,—диирдии ыгырара, утуйара. Ол иҥин дьон таптаан бу соҕотох хатыҥы Сынньалаҥчаана диэн аатталаабыттара.

Саас күн сылыйда даҕаны Сынньалаҥчаана хаймыгыйэҕэ көҕөрөн турарэ хараҕа олус учугэй буолара. Оттон күһүн, тыал үрдэ да, хатыҥтан көҥүс сэбирдэхтэр тэлэрэн түһэллэр.

Арай бир күһүн оҕолор алаас устун дэриэбинэлэрин диэки баран иэниттэр. Олус тымныы буолан, уот отторго саанаммыттар. Мас хомуйан уот оттоору тыммыыттара—уоттара умайбат.

—Тохтоох эрэ!—диэн бир уол хаһыытаабыт,—ол хатыҥ анныгар хаспах курдук баар дии, онно умалыаҕыҥ!

Оҕолор сөбүлэһэн уоттарын хатыҥ анныгар умаппыттар. Онтон ыла кырдьаҕас мас анныгар наар уот оттор буолбуттара. Туоһун эмиэ Сынньалаҥчааваттан хайа тардаллара...

Кыһын буолбут. Хонуу барыта хаарынан бүрүллүбүт. Арай ол хонуу ортотугар соҕотох хатыҥ турар, анныгар хара хаспах хараарар. Кыһын аһаан, таммах тамнаабыт, от-мас көҕөрбүт. Оттон Сынньалаҥчаана куурап-хатан, өлөн турар. Тыал хаппыт лабаалаарын тоҥуталаан ангардас сыгынньах умнаһын эрэ ордорбут. Сотору мас кэрдээччилэр хатыҥы кэрдэн ылдьа барбыттар. Кырдьаҕас мастан чөгөчөк уонна хараара оҥойор хаспах эрэ ордубуттар.

Ол кэннэтэн бир киһи бөлөрунуун тыаҕа отонньуу баран иҥэн хонууга тохтообуттар. Чөгөчөгү көрөн баран киһи олус соһуйбута: «Бу ким суобаһа тиийэн хатыҥы маннык өлөрбүтэ буолла?»—диэбит. Оҕолор кыбыстыыттар, бэйэ-бэйэлэрин диэки көрсөн баран барытын кэпсээн биэрбиттэр.

—Аспыты төннөрбөккүн. Ол эрэри эйиги буруйгутун көннөрүнүохтээххит, Мөхсэ кэлэриг. Барыа бириргэ эдэр хатыҥнары олордуохпут,—диэн кинн оҕолор сааналарын көтөхпүт.

Бу түбэлтэ уон сыл анараа өттүгэр буолбута. Билигин хатыҥ оннугар чэчирдэр үүнэн сылгилиин туораллар.

Лариса НОЕВА,
Амма орто оскуолатын VII кылааһын үөрэнээччитэ.

Редактор Г. Г. ПОПОВ.